

Stanowisko Komitetu Etyki w Nauce przy Prezydium PAN w sprawie ogólnopolskich instytucji czuwających nad przestrzeganiem zasad etyki w nauce

Projekt przedstawiony Prezydium PAN 9 marca 2010 r.

Urząd do Spraw Etyki w Nauce (USEN)

Charakter i struktura

USEN to instytucja państwowa, zatrudniająca zarówno naukowców, jak urzędników, w liczbie wymaganej przez jej zadania (zob. niżej), działająca permanentnie, złożona z: (a) kilku Sekcji, których liczbę i właściwości wyznaczy swoistość poszczególnych dziedzin (nie dyscyplin) nauki; (b) Zespołu Obserwatorów śledzących i wykrywających naruszenia zasad etyki w nauce oraz sygnalizujących o tym; (c) Zespołu Orzekającego; (d) Pionu Administracyjno-Finansowego. USEN zapraszałby ekspertów z zakresu badanych spraw. Do rozważenia pozostaje: czy zatrudnienie w działach (a) – (c) ma być kadencyjne czy na stałe, na etacie czy na kontrakcie, czy kandydatów do (a) – (c) proponują lub delegują instytucje bądź zespoły naukowe, np. KRASP, Państwowa Komisja Akredytacyjna, Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów, Komisje Etyki przy PAN, PAU i resortach, czy są oni zatrudniani na podstawie konkursu, czy np. wyborów przeprowadzanych przez członków rad wydziału, rad naukowych i komitetów naukowych PAN i PAU? Prezesem USEN mógłby być np. profesor zw. nauk prawnych i zarazem sędzią w stanie spoczynku Sądu Najwyższego lub Trybunału Konstytucyjnego. Funkcję zespołu koncepcyjnego, konsultacyjnego i opiniodawczego mogłaby wobec USEN, a zwłaszcza Prezesa USEN, sprawować Rada Etyki w Nauce (REN, zob. niżej), wprawdzie niezależna od USEN, ale współdziałająca z nim z powodów merytorycznych.

USEN mógłby zostać utworzony jako organ administracji rządowej przy Prezesie Rady Ministrów lub przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W każdym z tych wypadków jego poszczególne sekcje pozostawałyby w stałym porozumieniu z resortami, które roztaczają opiekę nad odpowiednimi działami nauki i nauczania, a więc z wybranymi komisjami Sejmu i Senatu RP, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Sprawiedliwości itd., a zwłaszcza z REN.

USEN rozporządzałby budżetowymi środkami w wysokości zapewniającej wykonywanie jego zadań statutowych.

Zadania USEN

- ocena pod względem etycznym, dokonywana w porozumieniu z REN, badań i innego rodzaju działalności naukowej;
- monitorowanie działań naukowców pod kątem zgodności z zasadami etyki w nauce;
- rozpatrywanie informacji o naruszeniu tych zasad oraz wydawanie i rozpowszechnianie biuletynu informującego o konkretnych wypadkach naruszenia zasad etyki w nauce;
- współdziałanie z REN, w szczególności dostarczanie jej materiałów do syntez opracowywanych przez REN;
- finansowanie wydatków administracyjnych i wydawniczych REN.

Kompetencje USEN

- wydawanie certyfikacji na prowadzenie badań finansowanych z funduszy publicznych, tj. z budżetu lub ze źródeł międzynarodowych;
- w stosunku do badań objętych certyfikacją podejmowanie – w wypadkach naruszenia zasad etyki w trakcie realizacji badań – działań zapobiegawczych, m.in. zawieszenie grantu lub polecenie zwrotu grantu;
- występowanie jako instancja odwoławcza od decyzji komisji dyscyplinarnych w jednostkach naukowych;
- zajmowanie stanowiska w sprawach, o które zwrócą się do USEN odpowiednie instancje etyczne w jednostkach naukowych w związku z konkretnym postępowaniem;
- inicjowanie postępowań dyscyplinarnych w poszczególnych wypadkach naruszenia zasad etyki w nauce – w wypadku bierności odpowiednich ciał w konkretnych jednostkach naukowych;
- występowanie do odpowiednich organów z wnioskiem o skierowanie spraw na drogę sądową.

Określenia wymaga wzajemna relacja między USEN a: REN, Komitetami Etyki w Nauce przy PAN, PAU oraz analogicznymi zespołami w resortach.

Rada Etyki w Nauce (REN)

Charakter i struktura REN

REN to zespół społeczny, złożony z cieszących się zaufaniem i szacunkiem w swym środowisku: (a) uczonych reprezentujących wszystkie dziedziny nauki, (b) przedstawicieli innych zawodów, np. mediów, (c) grup i stowarzyszeń społecznych, ogółem w liczbie nieprzekraczającej 35 członków i tyluż ich zastępców. Kandydatów na członków i zastępców członków REN wysuwają PAN, PAU, krajowe towarzystwa naukowe, uniwersytety oraz sto-

warzyszenia lub inne krajowe organizacje zrzeszające twórców, a także Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów, Państwowa Komisja Akredytacyjna, Rada Główna Szkolnictwa Wyższego, KRASP, Państwowa Komisja Akredytacyjna. Spośród wysuniętych kandydatów zostaną wybrani członkowie i zastępcy członków REN w proporcji liczbowej wyważonej odpowiednio do autorytetu i liczebności gron wnioskujących – według ordynacji wyborczej, która zostanie opracowana wspólnie przez PAN i PAU. Członkiem REN powinien być z urzędu Prezes USEN. Zastępca członka REN bierze udział w obradach – tylko pod nieobecność zastępowanego członka. Kadencja jest czteroletnia, z prawem do jednorazowej reelekcji.

REN jest dla całego środowiska naukowego ciałem koncepcyjnym i opiniodawczym w kwestiach etyki w nauce, a zarazem zespołem doradczym Prezesa USEN. Pełni też funkcję Rady Naukowej USEN, zachowuje jednak autonomię jako ciało nie będące częścią USEN i nie podporządkowane jego Prezesowi. REN działa na zasadzie osobistego doświadczenia i autorytetu swych członków, sprawujących swe funkcje honorowo, oraz na zasadzie autorytetu instytucji i korporacji, których jest emanacją: PAN, PAU, akademickich uczelni wyższych, Państwowej Komisji Akredytacyjnej, KRASP, Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów, towarzystw naukowych itd. Z nimi wszystkimi działa w porozumieniu i wymienia opinie.

Struktura REN koresponduje ze strukturą USEN pod względem podziału na zespoły według dziedzin nauki, co sprzyja współdziałaniu odpowiadających sobie sekcji USEN i zespołów REN. Wśród zespołów REN jeden składa się z profesorów nauk prawnych, w innym zasiadają przedstawiciele etyki (propozycja alternatywna: w każdym zespole jest przedstawiciel etyki i co najmniej jeden profesor prawa). Do Prezydium REN należą: Przewodniczący, dwóch Zastępców Przewodniczącego, Sekretarz Naukowy i trzech Członków Prezydium; co najmniej jeden z siedmiu członków Prezydium jest członkiem PAN i jeden członkiem PAU; pomoc sekretarską zapewniają dwaj sekretarze techniczni. Koszty administracyjne i wydawnicze REN pokrywane są z funduszy USEN.

Zadania REN

Zadania REN mają charakter koncepcyjny, konsultacyjny i opiniodawczy w zakresie etyki w nauce. REN wykonuje te zadania dla instytucji państwowych, w szczególności dla USEN, oraz całego środowiska naukowego. Dla realizowania zadań korzysta: (a) ze środków finansowych USEN, (b) z pomocy administracyjnej urzędników USEN, działających na polecenie Prezesa USEN. Do zadań REN należy w szczególności:

- identyfikowanie *in abstracto*, tj. bez wymieniania danych osobowych ani czasu i miejsca zdarzenia, negatywnych zjawisk, praktyk i tendencji w zakresie nauki, oparte na konkretnych materiałach, dostarczonych zwłaszcza przez USEN;
- formułowanie stanowiska z własnej inicjatywy lub na wniosek USEN w zakresie najważniejszych problemów etyki w nauce, zwłaszcza w kwestiach kontrowersyjnych, w których brak jednoznacznej i ustalonej linii postępowania;
- określanie rodzaju środków zaradczych i dyscyplinarnych w stosunku do osób naruszających zasady etyki w nauce;
- inicjowanie nowych rozwiązań edukacyjnych, prawnych i organizacyjnych, sprzyjających przestrzeganiu standardów etyki w nauce;
- opracowywanie ogólnych wytycznych polityki w zakresie etyki w nauce, oparte na analizie materiałów dostarczonych przez USEN, komisje dyscyplinarne w jednostkach naukowych bądź pochodzących z innych wiarygodnych źródeł;
- zwoływanie i przygotowanie pod względem teoretycznym debat i konferencji na temat etyki w nauce (ich strona organizacyjna, administracyjna i finansowa pozostaje w gestii USEN);
- publikowanie opinii REN, materiałów z konferencji REN, informacji o ważnych w skali światowej wydarzeniach w zakresie etyki w nauce (przy finansowej, organizacyjnej i technicznej pomocy USEN);
- udział inicjacyjny, koncepcyjny i konsultacyjny w pracach nad powołaniem Krajowej Rady do Spraw Etyki;
- udział koncepcyjny, konsultacyjny i opiniodawczy w działalności USEN – w charakterze Rady Naukowej USEN;
- podtrzymywanie kontaktów i współdziałanie z polskimi i zagranicznymi instytucjami i zespołami, w których praktyce lub zainteresowaniach występują problemy etyki w nauce;
- udział członkowski w wybranych międzynarodowych instytucjach i zespołach do spraw etyki w nauce (finansowany przez USEN);
- udział w wybranych międzynarodowych lub ogólnopolskich kongresach, konferencjach i sympozjach z zakresu etyki w nauce, finansowany i wspomagany pod względem administracyjnym przez USEN.

(Jerzy Pelc)